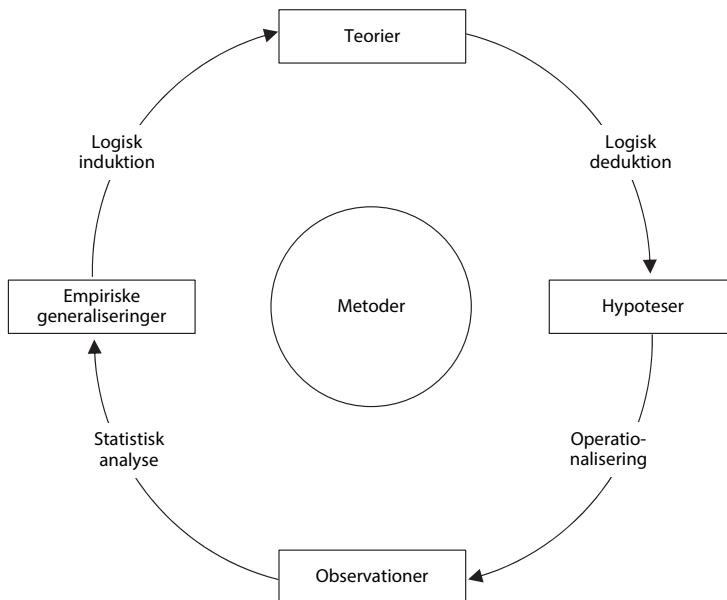

Appendiks

Teori, model og empiri

Hvad er »teori«? Hvorledes skal vi definere »model«? Og hvorledes kobles disse begreber til hinanden og til empiriske forhold? Empiri bliver ofte sat i modsætning til spekulation, men det er tydeligt, at der i al forskning indgår elementer af spekulation. I al seriøs forskning lægger man betydelig vægt på *prøbarhed* og *frugtbarhed*. Teorien skal kunne knyttes til erfaringer (enten det nu er direkte eller indirekte), og den skal kunne vise vejen til en udvidet forståelse af empiriske problemer (f.eks. spørgsmål om sammenhænge og årsager). Teorien er således frugtbar, hvis den kan hjælpe os til at gå videre i analysen af problemer. Forskningsprocessen kan fremstilles på følgende måde.

Fig. A-1. Forskningsprocessen (Bearbejdet efter Wallace 1969)

Denne figur viser i modelform, hvorledes forskningsarbejdet kan inddeles i forskellige faser og metodeområder. Processen forudsætter både tålmodigt empirisk arbejde og teoretisk refleksion og fordybelse. Der sker ofte en vis specialisering efter anlæg og interesser, hvor nogle forskere koncentrerer sig om empiriske forhold, mens andre lægger størst vægt på det teoretiske arbejde. Der findes også forskere, der specialiserer sig i metodeproblemer og forskningsteknik.

Figur A-1 udtrykker i skematisk form en bestemt opfattelse af, hvorledes forskningsprocessen udvikler sig. Skemaet er i sig selv ingen teori, men repræsenterer en *model* af forskningsprocessen. Det vil her sige en stærkt forenklet og skematiseret fremstilling.

Hvad er så forskellen på teori og en model?

Med »teori« vil vi her forstå et sæt af logisk sammenhængende begreber og generelle påstande, som tager sigte på at forklare bestemte fænomener. Vi lægger altså vægt på følgende kendetegn ved en teori:

1. Den består af begreber og påstande i en vis logisk ordning (dvs. uden åbenbare indre modsigelser).
2. Den skal være rimeligt generel. Det kan være både nyttigt og spændende at løse en kriminalgåde, men forklaringen vil næppe have generel karakter.
3. Formålet er forklaring på empirisk grundlag. Empiri kommer af det græske ord *empeiria*, som betyder *erfaring*. Adjektivet empirisk betyder »bygget på erfaring«.

At teorien er generel betyder, at den søger at gå ud over det helt specifikke, det ekstremt lokale. Når vi f.eks. diskuterer politik, er vi naturlig nok meget optaget af vore politikere og deres handlinger. Vore diskussioner på dette plan kan indeholde råstoffet til mere generelle teorier om politisk adfærd og demokratiske institutioner, men en *generel* teori om dansk kommunalpolitik vil ikke indeholde navne som Brixtofte, Københavns Rådhus og Rudersdal kommune. På samme måde vil generelle teorier om økonomiske organisationer ikke indeholde termer som Irma, A.P. Møller, Ikea eller Jysk.

At teorien er logisk ordnet betyder, at den ikke er et sammensurium af påstande og uklare definitioner, men et relativt velordnet intellektuelt system.

At formålet er forklaring på empirisk grundlag betyder, at teorien skal kunne indgå i processen i figur 1. Vi kan selvsagt forestille os mange teorisystemer, som ikke har denne ambition, eller som af forskellige grunde har svært ved at slippe ind i forskningsprocessen. Det gælder f.eks. astrologi. Vi tror ikke, at der står spændende teorier i kø for at komme ind på universiteterne, men det er klart, at der findes tankesystemer af politisk og/eller religiøs karakter, som af mange opfattes som overlegne forklaringsystemer hævet over kravet om efterprøvelse. Det vil oftest også være en ret håbløs opgave at søge at efterprøve dem.

Forskningen har ikke monopol på teori eller teorisystemer. Det kan give god mening i dagliglivet at tale om, at vi mennesker har forskellige slags »teorier« om os selv og vore omgivelser. Mange samfundsforskere mener, at disse »dagliglivets teorier« er det bedste udgangspunkt for en forståelse af menneskers adfærd (jf. kap. 5 om individet i organisationen).

Modelbegrebet

Al teori indebærer *forenkling*. Forenklingen er en del af den videnskabelige strategi i jagten efter sammenhænge og forklaringer. Selve det at formulere spørgsmål indebærer, at man sætter nogle forhold i centrum og skyder andre forhold ud i periferien. Analyseformålet vil bestemme, hvad som er relevant og mindre relevant information. En teori virker på mange måder som et sorteringsapparat i forhold til de mange spørgsmål, der *kunne* stilles og til den information, der kunne indhentes.

Begrebet model er nøje knyttet til denne forenklings- og sorteringsproces. Modeller kan være af forskellig karakter. Arkitekter og entreprenører laver fysiske modeller af bygninger og byområder. Skibsmodeller afprøves i modeltanke med bølgeapparat. Organisationsforskere fremstiller organisationer som pyramider med de få i toppen og de mange i bunden. En meget skematisk fremstilling af en teori kaldes for en model.

Modeller anvendes for fire centrale formål:

1. *Teoriudvikling*, hvor man rendyrker og accentuerer bestemte træk ved virkeligheden i teoretisk øjemed.
2. *Teori-profilering*, dvs. at et givet teoretisk system fremstilles i modelform, enten det nu drejer sig om systemets underliggende struktur, eller man sætter lyset på enkelte dele af teorien. En god model kan tilfø-

re teorien nye aspekter. Formålet kan være at drive teorien frem til efterprøvelse.

3. *Praktisk problemløsning*, hvor man konstruerer en model til analyse af problemet. Det kan være en fysisk model eller en matematisk model (operationsanalyse).
4. *Pædagogiske formål* kan indgå i de tre foregående punkter, men kan også være et selvstændigt formål. Enkelte pædagogiske modeller kan være så interessante, at de bidrager til de foregående punkter. Et eksempel er Leavitts model (se kap. 11).